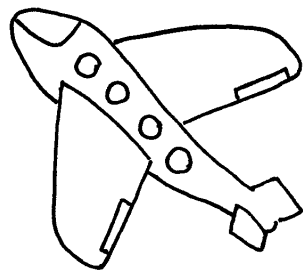
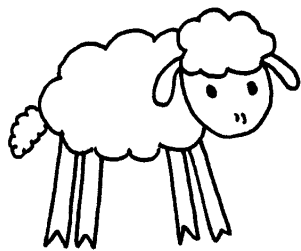

HRY PRO ROZVOJ ČTENÍ

Od batolete po školáka

Lenka Theodora
Ficová

HRY PRO ROZVOJ ČTENÍ

Od batolete po školáka

Lenka Theodora
Ficová

 GRADA®

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Mgr. Lenka T. Ficová

HRY PRO ROZVOJ ČTENÍ

Od batolete po školáka

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401
www.grada.cz
jako svou 8727. publikaci

Redakce a korektura Andrea Krchová
Grafická úprava Jan Šístek
Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka
Obrázky z archivu autorky
Počet stran 136
Vydání 1., 2023

Vytiskla TISKÁRNA V RÁJI, s.r.o., Pardubice

© Grada Publishing, a.s., 2023
Cover Photo © Depositphotos/monkeybusiness

ISBN 978-80-271-6749-4 (ePub)
ISBN 978-80-271-6748-7 (pdf)
ISBN 978-80-271-3778-7 (print)

Obsah

Než se pustím do psaní	9
Co je čtenářská gramotnost?	11
Tento pes kouše	11
Příběh první – Divné znaky	12
Příběh druhý – Divný nápis	13
Příběh třetí – Vždyť jsem to přečetl(a)	14
Příběh čtvrtý – Zařídím se podle toho	16
Příběh pátý – Všetečkovi mají psa	17
Příběh šestý – A znovu ke Dvořákům	18
Příběh sedmý – Ferda jde ke Dvořákům	18
Příběh osmý – Může kousnout každý pes?	19
Za domácí úkol si přečtete	20
Jarda se trápí se čtením	20
Ferda čte levou zadní	21
Eva to má v malíčku	22
Pepova písemma	24
Opisuje Jana?	25
Je to drzý chlapec!	26
Tondo, co jsi o tom četl?	26
Co stojí za čtením	27
Umět číst	27
Vědět, co čteme	31
Umět z četby získat potřebnou informaci	33
Umět vyčtenou informaci zužitkovat	34
Umět vyčtenou informaci zobecnit	35
Umět vyčtenou informaci využít	36
Umět vyčtenou informaci předat	36
Umět vyhledávat literaturu podle svých zájmů a potřeb	38
Láska ke čtení	40

Kořeny čtenářské gramotnosti	41
Dílčí funkce	41
Sluchové vnímání	42
Zrakové vnímání	43
Prostorové vnímání	45
Serialita	47
Intermodalita	49
Shrnutí	49
Jak vychovat čtenáře	51
Kdy začít s přípravou čtenáře	52
Desatero výchovy čtenáře	53
Hry pro podporu rozvoje čtenářské gramotnosti	58
Bezpečně nasloucháme	58
Vyprávíme příběh	58
Popletený příběh	59
Nene	59
Rozlišujeme a pamatujeme si zvuky	60
Když uslyšíš, poskoč	60
Tleskni	60
Poskoč I.	61
Bumbác	62
Poskoč II.	62
Reprodukuje zvuky	63
Orchestr	63
Pepa s čárkou	63
Ovládáme své oči	64
Kde je ježek?	64
Pošupovka	64
Kelímkovka	65
Poznáváme bezpečně tvary	66
Kouzelnická zkouška	66
Obrázkové molekuly	66
Detailové pexeso	67
Kouzelné písmeno	67
Kouzelnické pexeso	68

Víme si rady s pojmy	69
Pojmové slabikové domino	69
Co jsem?	69
Na co myslím?	70
Spojíme obrázek a slovo	70
Pojmové pexeso	70
Slovní molekuly	71
Ztracené písmeno	72
Ztracené slovo	72
Ztracené věty	73
Přeházená pohádka	73
Větné molekuly	73
Víme si rady s informací	74
Co by kdyby	74
Storyautomat	75
Detektivka	75
Přísloví	76
A jsme na konci našeho čtení o čtení	78
Ještě pár vět na závěr	79
Použitá literatura	80
Přílohy	81
Seznam obrázků	81

Než se pustím do psaní

Když se řekne „čtení“, vždycky se mi vybaví moje dětství a pýcha nad tím, že čtu knihu *Malý Bobeš*. Pamatuji si, jak na mne byla pyšná i moje maminka a babička s dědečkem. To byla doba, kdy se v zimě doma dralo peří (ne, skutečně jsem se nenarodila v pravěku, je to vlastně docela nedávno). V kuchyni u stolu seděly „tetičky“ a draly a já jsem jim předčítala. Bylo mi čerstvých šest let.

Dlouho jsem tuto epizodu brala jako naprostou samozřejmost. Teprve praxe mi ukázala, jak výjimečný dar to čtení bylo a je. Nevím, jestli si to uvědomujete, ale spousta „rozvíjejících“ informací k nám přichází právě ve formě textu. Například otázka: „Kdo přečte zadání příkladu?“ nebo pokyn: „Přečtete si to doma na stránce...“ Čtení je skutečně důležité. Neříkám, že životně důležité, určitě se bez něj dá žít. Otázkou ale je, jakou má takový život kvalitu.

Před pár lety mne prostřednictvím sociální sítě oslovil téměř patnáctiletý chlapec. Sám sebe ohodnotil slovy: „Já neumím číst.“

„Počkej, tohle mi neříkej. Vždyť jsi na konci osmé třídy!“ odpověděla jsem mu.

„No, mám dobrou paměť. Pamatuji si, co říká učitel. Zatím mi to stačí. Ale rád bych studoval těžký obor, tam už s pamětí nevystačím.“

Čtyřka z češtiny, konstatování, že neumí číst, a velký sen. Zaujal mě svým odhodláním. I když jsem se bála, že na změnu už je trochu pozdě a že chlapec poleví ve svém úsilí, pustili jsme se do práce. Chlapcovo čtení odpovídalo výkonu žáka druhé třídy. Navíc jej tak vysilovalo, že informace, které čtením dokázal získat, byly minimální. Nejdřív jsme společně hledali příčinu neúspěchu. Našli jsme ji docela rychle v oblasti zrakového vnímání. Trochu jsme je upravili a úspěch ve čtení na sebe nenechal dlouho čekat. Chlapec úspěšně absolvoval studium na vysněné střední škole a pokračuje stejně úspěšně studiem vysokoškolským. Proč si ten příběh tak dobře pamatuji? Chlapec dal svoje „nové dobré čtení“ k narozeninám mamince.

Jako bych vás slyšela. Říkáte si, že je to hloupost, že takhle rychle dyslexie nezmizí. Vždycky stojí za to aspoň to zkusit. „Pravá“ dyslexie je samozřejmě úporný problém. A když takhle „zastydne“, je to problém přímo svízelný. Ale je lepší aspoň trochu stav vylepšit než sedět se založenýma rukama a naříkat.

Důležité je umět zamířit na příčinu – všimnout si dítěte, rozpitvat jeho chování a výkon na kousíčky a opravit vadné součástky. Neklouzat jenom po tom, co vidíme na první pohled. A také je důležité začít s přípravou na čtení včas. Věřte mi, že v pěti letech už je skoro pozdě a v první třídě už nám téměř „ujíždí vlak“.

Představovat si, že dítě naučím číst čtením je dost podobné situaci, kdy očekávám, že člověku bez nohou daruji taneční střevíce a on bezchybně zatančí valčík. Zdá se vám to jako drsné přirovnání? Pojďme si to rozebrat. Člověk bez nohou nemá nohy. Nemá tedy základní předpoklad pro tanec. Pokud zatouží skutečně plnohodnotně tančit valčík, musí nejprve získat to, co pro tanec nezbytně potřebuje, tedy nohy – se svým protetikem zapracují na protézách. Pak se musí naučit s těmi protézami hýbat. Nejdříve chůzí s oporou, pak bez opory. A teprve teď nastává čas na taneční boty a valčík. Zrovna tak je to se čtením. Nejdříve si musí dítě osvojit některé dovednosti, které pro čtení bezpodmínečně potřebuje. Teprve potom může za použití vhodných metod čtení nacvičovat.

Pak teprve se dostaví i to úžasné a nezaměnitelné získávání informací čtením a skvělý pocit „já to dokážu“. A ruku v ruce s ním i láska ke čtení.

Zatímco se tu probírám vzpomínkami, plyne čas. Tak jím neplýtvějme a pojďme se ponořit do čtení o čtení a o všem, co s ním souvisí. Mimochodem, víte, kdy je ta pravá chvíle na to, abychom začali vychovávat čtenáře? Že nevíte? Nic se neděje. Na konci knihy to už vědět budete.

Co je čtenářská gramotnost?

Často se mezi čtení a čtenářskou gramotnost pokládá rovnítko. Jenomže tak to není. Jenom číst nestačí. Obvykle zní definice čtenářské gramotnosti nějak takhle:

Čtenářská gramotnost je porozumění psanému textu, používání psaného textu a přemýšlení o něm za účelem dosažení cílů jedince, rozvoje jeho vědomostí a potenciálu a za účelem aktivní účasti ve společnosti.

Hezké. Ale co to znamená? Co z toho plyne pro mne, tedy pro průvodce dítěte světem písmen a čtení?

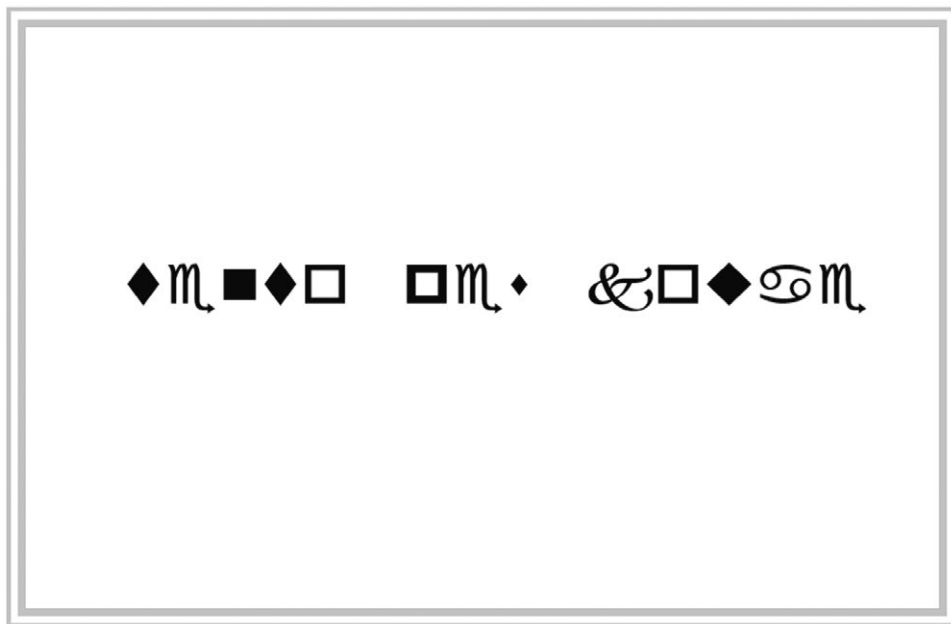
Pojďme se na to podívat postupně a vytvořme si přehled dovedností, které se do toho poměrně velkého balíku s názvem „čtenářská gramotnost“ skryly.

Tento pes kouše

Úplně nejlépe si pamatujeme to, co si sami odvodíme. Tak vzhůru do odvozování. A bude to odvozování docela dlouhé, protože ani proces opravdového čtení, ze kterého skutečně něco máme, není krátký ani jednoduchý. Teď si asi řeknete, co je na tom tak složitého, vždyť stačí mít nějaký text ke čtení a dobře vidět. Přátelé, to je pro opravdové čtení proklatě málo. Však sami uvidíte.

Příběh první – Divné znaky

Představte si, že se u souseda Dvořáka na brance objeví jednoho dne takováto cedulka:

Obr. 1: Cedulka u pana Dvořáka č. 1

Co je na ní napsané? Že nevíte? Že ty znaky neznáte? Že jsou to jenom jakési abstraktní symboly? Tak to vás teď asi hodně zmatu. Písmena nám tolik blízké české abecedy jsou také pouze jakési abstraktní symboly. Ale my jsme si je osvojili a umíme je přečíst. I tyto abstraktní znaky mají svůj význam a dají se přečíst. Ale my je přečíst neumíme.

Takže tahle cedulka visí na plotě souseda Dvořáka. Otevřeme branku a vstoupíme na jeho dvorek. V té chvíli se na nás vrhne sousedův pes a kousne nás do nohy. Začneme křičet, plakat, volat souseda. Soused příběhne a strašně se diví:

„Proč jste nezazvonil(a) na zvonek u branky? Proč jste vstupoval(a) na dvorek? Copak vy neumíte číst? Vždyť je to na brance na té cedulce jasně napsané!“

Ale co je tam napsané? My to přece nevíme! My tyhle znaky přece přečíst neumíme.

A máme tu první položku čtenářské gramotnosti:

Být čtenářsky gramotný znamená, že

- člověk umí dekódovat grafické znaky jazyka.

Stačí nám to? Opravdu?

Podle mne je to málo.

Příběh druhý – Divný nápis

Vraťme se k našemu příkladu. Představte si, že na plotě souseda Dvořáka visí cedulka s nápisem:

Obr. 2: Cedulka u pana Dvořáka č. 2

Přijdeme k brance a přečteme si nápis. Tyhle znaky přečíst umíme. Přečteme si text na cedulce a vkročíme na dvorek. A je to tu zase! Příběhne Dvořákův pes a zakousne se nám do lýtky. My začneme křičet a hned po tom psovi příběhne soused Dvořák a také bude křičet, akorát rozčileně:

„Vy jeden/jedna troubo! Vy neumíte číst?“

„No to teda umím! Vždyť jsem si to přečetl(a)! Klidně vám to zopakuji, sou-
sede! Na té ceduli je napsáno: „TĀMĀ KOIRA PUREE.“

„Tak proč jste sem lezl(a)?“

„Protože nevím, co to znamená.“

Co je tedy čtenářská gramotnost?

Čtenářská gramotnost je, když:

- člověk umí dekodovat grafické znaky jazyka a
- ví, co čte (ve smyslu rozumí čtenému).

Stačí to? Podle mne pořád nestačí.

Příběh třetí – Vždyť jsem to přečetl(a)

Už je nám jasné, že pokud chceme hovořit o čtenářské gramotnosti, musíme umět číst a musíme rozumět tomu, co čteme. Zpět k naší cedulce na brance souseda Dvořáka.

Obr. 3: Cedulka u pana Dvořáka č. 3

Á! Tak takhle to je! Tento pes kouše! Přečetli jsme to a víme, co jsme četli. Je to o psovi a o kousání.

A šup za branku!

Ajajaj! Je to tu zase! Pes přiběhl rychlostí blesku, zakouzl se nám do nohy, my pláčeme a křičíme, soused Dvořák běží a nadává.

„Člověče bláznivý! Co sem lezete! Vy neumíte číst?“

„Jasně, že umím! Však jsem si přečetl(a) cedulku na vaší brance, sousede!“

„Tak proč jste nezazvonil(a) a nepočkal(a) za brankou?“

„Protože... No, přece protože...“

Protože jsme si sice cedulku přečetli, ale nepochopili jsme její význam. Nedokázali jsme si z textu na cedulce vzít informaci. Kdybychom to uměli, určitě bychom za brankou počkali.

Tak znovu. Co je to ta čtenářská gramotnost?

Čtenářská gramotnost je, když:

- člověk umí dekodovat grafické znaky jazyka,
- ví, co čte, a
- umí z četby samostatně získat potřebnou informaci.

A to by mohlo stačit, že ano. Nebo ne?

Příběh čtvrtý – Zařídím se podle toho

Opět pojdme na návštěvu ke Dvořákům. Na jejich brance visí cedulka s nápisem.

Obr. 4: Cedulka u pana Dvořáka č. 4

Helemese! Cedulka! A co to tu je napsáno? Tento pes kouše. Tak? Tento pes kouše? Ale to je nebezpečné! To bolí! Tam nemohu sám/sama vstoupit!

Cink – cink! Zazvoníme na zvonek u branky.

„Dobrý den, sousede/sousedko!“

„Dobrý den, pane Dvořáku! To je skvělé, že upozorňujete lidi cedulkou, že váš pes kouše!“

„To jste hodný/hodná, že jste zazvonil(a) a nešel/nešla rovnou na dvorek!“

Vidíte? Pracovali jsme s přečtenou informací a všichni jsme spokojení – vy, pan Dvořák a nakonec asi i ten pes.

Rozšířme tedy náš výčet dovedností, které patří ke čtenářské gramotnosti.

Čtenářská gramotnost je, když:

- člověk umí dekodovat grafické znaky jazyka,
- ví, co čte,

- umí z četby samostatně získat potřebnou informaci a
- umí vyčtenou informaci zužítkovat.

Příběh pátý – Všetečkovi mají psa

Přečetli jsme si cedulku souseda Dvořáka a už víme, že jeho pes kouše. Proto zvoníme u branky, když jdeme k sousedům Dvořákům. Zužítkováváme informaci na cedulce pana Dvořáka.

Jenomže co čert nechtěl... Teď musíme jít kvůli něčemu k druhému sousedovi, panu Všetečkovi. Přijdeme k brance souseda Všetečky. Přes branku vidíme, jak se na dvoře souseda Všetečky prochází jeho pes. Naše paměť nám připomene cedulku s varováním na brance souseda Dvořáka. Ale tohle přece není pes souseda Dvořáka! To je pes souseda Všetečky! Pes souseda Dvořáka kouše, ale pes souseda Všetečky určitě nekouše.

Klika cvakne, branka letí... Pomoc! Je to tu zase! Pes souseda Všetečky přiběhl rychlostí dělové koule a zakouzl se nám do nohy, my pláčeme a křičíme, soused Všetečka běží a křičí:

„Vy jste neviděl(a) toho psa?“

„Viděl(a).“

„A to jste nemohl(a) zazvonit a počkat u branky?“

„Proč?“

„Protože vás mohl pes pokousat. A taky že vás pokousal.“

„To je divné. Kouše přece jenom pes souseda Dvořáka.“

Kdybychom byli čtenářsky gramotní, informace na plotě souseda Dvořáka by nám kromě toho, že Dvořákův pes kouše, řekla i to, že mohou kousat i jiní psi. Jinými slovy, kdybychom byli čtenářsky gramotní, uměli bychom informaci z cedulky zobecnit.

Opět tedy rozšířme seznam toho, co všechno je čtenářská gramotnost.

Čtenářská gramotnost je, když:

- člověk umí dekodovat grafické znaky jazyka,
- ví, co čte,
- umí z četby samostatně získat potřebnou informaci,
- umí vyčtenou informaci zužítkovat a
- umí vyčtenou informaci zobecnit.

Příběh šestý – A znovu ke Dvořákům

Tak už nás pokousal Dvořákův pes, už nás pokousal Všetečkův pes a teď musíme jít opět ke Dvořákům. Přijdeme k jejich brance, koukáme po cedulce, a ona nikde. Minulou noc byl silný vítr a cedulku strhnul a odnesl. Jediné, co vidíme, je pes pana Dvořáka, který na nás vrčí na dvorku za plotem.

„Vida! Není tu cedulka! To už Dvořákův pes asi nekouše,“ pomyslíme si a vstoupíme na dvorek souseda Dvořáka.

Výsledek? Zase prokousnuté lýtko.

Jak se to mohlo stát? Přece jsme si minule přečetli, že „TENTO PES KOUŠE“. Proč jsme nebyli opatrní a nepočkali jsme za brankou, až soused Dvořák přijde za námi? Protože jsme nedokázali dříve získanou informaci znovu využít. I to patří ke čtenářské gramotnosti.

Čtenářská gramotnost je, když:

- člověk umí dekodovat grafické znaky jazyka,
- ví, co čte,
- umí z četby samostatně získat potřebnou informaci,
- umí vyčtenou informaci zužítkovat,
- umí vyčtenou informaci zobecnit a
- umí vyčtenou informaci opakovaně využít.

Příběh sedmý – Ferda jde ke Dvořákům

Vyjdeme z domu a vidíme, že u branky souseda Dvořáka stojí kamarád Ferda. Cedulka na brance není, soused Dvořák ji nestihnul znovu vyrobit a pověsit.

„Ahoj, Ferdo! Jdeš ke Dvořákům?“

„Ahoj! No jo, šel bych ke Dvořákům, ale koukám, že mají na dvoře psa.“

„Ano, Dvořákovi mají psa.“

„Tak ahoj!“

„Ahoj, Ferdo!“

A sotva uděláte pár kroků, slyšíte, jak Ferda křičí, pes štěká, soused Dvořák křičí... Dvořákův pes kousnul Ferdu.

Že jsme měli Ferdovi říct, že Dvořákův pes kouše? Ano, to měli. Proč jsme to neudělali? Pravděpodobně jsme čtením získanou informaci neuměli předat dál. Předat dál čtením získanou informaci je hodně důležité. Nejenom v případě psa souseda Dvořáka.